

46. Філінюк А.Г. Флагман Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (до 20-річчя створення кафедри) / А.Г. Філінюк // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – Вип. 3. – С. 6-25.
47. Філінюк А.Г. Чижевський Борис Григорович / А.Г. Філінюк // Кам'янець-Подільський державний університет. – Т. 2. – С. 757-765.
48. Філінюк А.Г. Чопик Ярослав Михайлович / А.Г. Філінюк // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Т. 2. – С. 580-584.

Investigates the life and career, scientific achievements and human potential Filinyuk Anatoly G., Doctor of Historical Sciences, Professor, Honored Worker of Science of Ukraine, Head of the Department of History of Ukraine Kamenetz-Podolsk National University John James.

Key words: *Filinyuk Anatoliy, academic, postgraduate, doctoral, History of Ukraine, research, faculty, students, Kamenetz-Podolsk National University John James.*

Отримано: 04.03.2013

УДК 908(477.43)(092)

А. В. Баженов

ПРОФЕСОР АНАТОЛІЙ ФІЛІНЮК – ДІЯЧ КРАЄЗНАВЧОГО РУХУ, ДОСЛІДНИК ІСТОРІЇ ПОДІЛЛЯ-ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

Розглядаються етапи становлення А.Г. Філінюка як діяча краєзнавчого руху та його науковий внесок у дослідження історії Поділля.

Ключові слова: *А.Г. Філінюк, Поділля, Хмельниччина, університет, історичне краєзнавство, регіональна історія.*

З-поміж багатограних наукових інтересів на тлі вітчизняної історії та подвижництва в педагогічній та громадсько-політичній діяльності член Національної спілки краєзнавців України, завідувач кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, доктор історичних наук, професор Анатолій Григорович Філінюк з перших років державної незалежності України утвердився на Хмельниччині як організатор і один з керманів краєзнавчого руху й нагромадив чималу творчу спадщину з дослідження минувшини та сьогодення подільського регіону [1-3].

Уродженець Ізяславщини, що на Хмельниччині, А.Г. Філінюк з дитинства та в юнацькі роки був зачарований її природою, Святим озером, рідним селом Шекеринці, багатою на драматичні події історією краю, що заклало фундамент для майбутнього дослідництва минулого отчої землі. Вже навчаючись у 1974-1978 роках на історичному факультеті Кам'янець-Подільського педагогічного інституту (нині національний університет), студент Анатолій свою першу курсову роботу, виконану під науковим керівництвом

доцента О.Д. Степенка, присвятив вивченню історії колективізації селянських господарств кінця 1920-х – початку 30-х років на Поділлі, в тому числі на Ізяславщині [3, с.531]. Він продовжив досліджувати цю проблему на старших курсах, залучаючи опрацьовані ним документи Державного архіву Хмельницької області, і спільно з доцентом М.Г. Кулаєвим підготував й опублікував свою першу наукову працю – брошуру про участь молоді в індустріалізації та колективізації сільського господарства на Поділлі в роки перших п'ятирічок [4]. Зрозуміло, що молодий автор висвітлював процеси розселення того часу згідно тоді пануючої ідеології. Згодом, у жовтні 1993 році А. Філінюк виступив одним із ініціаторів та головою оргкомітету проведення у м. Хмельницькому всеукраїнської науково-практичної конференції «Голод 1932-1933 рр. на Хмельниччині», під час виступів на якій та на сторінках наукового збірника за матеріалами її роботи він критично поставився до самого процесу колективізації радянським режимом і визнав голодомор геноцидом проти українського народу [5].

Вісімдесяті роки минулого століття позначилися в долі А.Г. Філінюка навчанням в аспірантурі Київського державного університету імені Тараса Шевченка (нині національний університет) та достроковим успішним захистом 21 червня 1985 р. кандидатської дисертації за спеціальністю «історія України» (дослідив процес управління економікою України в часи десятої п'ятирічки), призовом на дворічну військову службу офіцером, переходом з викладацької роботи в Кам'янець-Подільському педінституті до апарату Хмельницького обкому партії, обранням депутатом Хмельницької обласної ради по Ізяславському виборчому округу на альтернативних засадах. Ці наслідки події у той період відсторонили Анатолія Григоровича від розробки регіональної історії Поділля на користь його безпосередньої участі в розбудові науки і освіти на Хмельниччині.

У 1990 році за власним бажанням А.Г. Філінюк залишив партійну роботу і став завідувачем кафедри гуманітарних дисциплін Хмельницького обласного інституту вдосконалення вчителів (тепер інститут післядипломної педагогічної освіти). За майже чотири роки праці на цій посаді він розбудував і утвердив свою кафедру, укомплектувавши її працівниками з ученими ступенями і званнями, забезпечив якісно новий рівень методичного забезпечення навчально-виховної роботи вчителів історії Хмельниччини та активізував їх участь у краєзнавчому русі і краєзнавчих дослідженнях, у підготовці учнівських праць, у тому числі з краєзнавства, для обласних і республіканських олімпіад, конкурсів у системі Хмельницького територіального відділення Малої академії наук, ініціював видання з 1993 року перших збірників учнівських краєзнавчих творів в обласному центрі, Красиліві та інших містах і районах області [3, с.537-538].

Проте справжнім проривом у становленні Анатолія Григоровича як діяча краєзнавчого руху в регіоні стали його ініціативність та організаторська участь у проведенні 1993 року всеукраїнської науково-практичної конференції «Культура Поділля: історія і сучас-

ність», присвяченої 500-річчю міста Хмельницького [6], 1994 року – міжнародних наукових конференції у Кам'янці-Подільському «Духовні витоки Поділля: творці історії краю» [7] та Ізяславі – «Велика Волинь: минуле й сучасне» [8]. Ці форуми зібрали сотні науковців і краєзнавців з різних куточків України та зарубіжжя, які у своїх виступах проаналізували всі історичні етапи розвитку Поділля та Південно-Східної Волині, переосмислили усталені погляди в радянській історіографії на минуле краю з позиції наукової об'єктивності та у контексті українського національно-культурного відродження, поклали початок ліквідації так званих «білих плям» і замовчувань, притаманних для історичних праць, створених до цього часу. Названі конференції та видані ними об'ємні наукові збірники за результатами її роботи стали знаменною віхою в утвердженні на Хмельниччині національного краєзнавства і його розбудови.

Саме після проведення конференції «Велика Волинь» ректор Кам'янець-Подільського педінституту проф. А.О. Копилов запросив А.Г. Філінюка повернутися в рідний йому заклад на посаду проректора з наукової роботи та викладати на кафедрі історії України [3, с.540]. З кінця жовтня 1994 року Анатолій Григорович приступив до праці в інституті й доклав чимало зусиль до реорганізації його в університет, і тут повністю розквітнув його талант педагога, організатора вищої освіти, науки, в тому числі краєзнавства, вченого-історика.

Як організатор краєзнавчих досліджень, проректор А.Г. Філінюк став одним із фундаторів у 1995 році на історичному факультеті Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України (керівник – професор Лев Баженов), на філологічному – Науково-навчальній лабораторії етнології та літературного краєзнавства (керівники – доценти Танасій Колотило, Людмила Третяк), 2003 року на економічному – Центру регіональних досліджень (керівник – професор Микола Каньоса) та інших, допомагав розробляти їх статуту, розбудовував ці структури і брав участь в їх роботі, сприяв публікації ними регіональних досліджень, створенню в університеті етнологічного музею й, таким чином, забезпечив їх подвижницьку діяльність до сьогодення на тлі історичного, етнографічного, фольклорного, економічного вивчення і популяризації Поділля-Хмельниччини [3, с.541-542]. Водночас Анатолій Григорович всіляко підтримував систематичне видання серійних збірників наукових праць усіх факультетів університету, забезпечуючи в них краєзнавчу спрямованість, а також таких відомих тепер в Україні збірників як «Освіта, наука і культура на Поділлі» (1998-2013), «Кам'янецьчина в контексті історії Поділля» (1997-1998), «Іван Огієнко і сучасна наука та освіта» (1995-2013), науково-краєзнавчого часопису «Хмельниччина: Дивокрай» (1995-2009), «Педагогічного вісника» тощо, у більшості яких він є членом редакційних колегій.

Левову частку в праці проректора з наукової роботи А.Г. Філінюка займали підготовка і проведення міжнародних, всеукраїнських, регіональних наукових конференцій, симпозіумів, круглих столів, читань (пересічно щорічно в університеті відбувалося 20-

25 таких зібрань), з яких більше половини були пов'язані з краєзнавчою тематикою. З-поміж них залишили помітний слід у науці виданням капітальних збірників міжнародні наукові конференції: «ІІ міжнародний конгрес українських істориків «Українська історична наука на сучасному етапі розвитку» (2003), «Українська історіографія на рубежі століть» (2001), «Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність» (2003-2012), всеукраїнських – «Подільські історико-краєзнавчі конференції» (X-XIII, 1995-2010), «Тарас Шевченко і Поділля» (1999-2001), «Історичне краєзнавство в системі освіти України: здобутки, проблеми, перспективи» (2002), «Проблеми етнології, фольклористики, мистецтвознавства Поділля та Південно-Східної Волині» (2002), «Юхим Сіцінський в історії та культурі Поділля» (2004) та чимало інших, які складають нині своєрідну розгорнуту енциклопедію поділезнавства.

Як учений-історик, з початку 1990-х років А.Г. Філінюк став готувати праці і посібники з історіографії та методології, загальної історії України та її окремих періодів для потреб науки і навчального процесу вищої школи. Одночасно визначився з головною темою власного дослідження «Інкорпорація Правобережної України до складу Російської імперії наприкінці XVIII – на початку XIX ст.», розробці якої присвятив майже 18 років життя і вивершив її в докторську дисертацію. З цієї наукової проблеми Анатолій Григорович опублікував у наукових журналах, збірниках та інших виданнях понад 60 статей, нарисів і розвідок й оприлюднив солідні монографії «Торговельно-економічні зв'язки Правобережної України в умовах інкорпорації та геополітики Російської імперії (кінець XVIII – 50-ті роки XIX ст.» (2006, у співавт.), «Правобережна Україна наприкінці XVIII – на початку XIX століття: тенденції розвитку і соціальні трансформації» (2010). 29 березня 2013 року на засіданні спеціалізованої вченої ради Інституту історії України НАН України відбувся успішний захист Анатолієм Григоровичем Філінюком докторської дисертації «Правобережна Україна наприкінці XVIII – на початку XIX століття: інкорпорація до складу Російської імперії» (науковий консультант – доктор історичних наук, академік НАН України Смолій В.А.) зі спеціальності «Історія України» [9]. Вагомість отриманих результатів цього фундаментального дослідження полягає не тільки в суттєвому внеску в розвиток сучасної української історичної науки з означеної проблеми, але й у закладанні новітніх підходів для вивчення періоду формування історичного краєзнавства та регіональних досліджень на Київщині, Волині й Поділлі, які входять до складу Правобережної України.

Чимало публікацій з творчої спадщини А.Г. Філінюка безпосередньо розглядають різні аспекти історії Поділля-Хмельниччини. Серед найважливіших праць особливе місце посідають його монографії-есе, присвячені відомим дослідникам цього регіону колишньому ректорові Кам'янець-Подільського педінституту І.С. Зеленюку [10], доктору історичних наук, професору цього ж уже національного університету В.С. Прокопчуку [11], на-

риси про докторів історичних наук, професорів Л.А. Коваленка [12], І.С. Винокура [13], доктора педагогічних наук, професора В.Є. Береку, кандидата історичних наук Ю.І. Блажевича [14] та інших. Водночас Анатолій Григорович співпрацює з обласною редколегією історико-меморіальних видань і є автором нарисів томів «Книга Пам'яті України. Хмельницька область» (1996), «Книга скорботи України. Хмельницька область» (2003), «Реабілітовані історією. Хмельницька область» (2008). З-поміж волинезнавчих і поділезнавчих публікацій своєю науковою актуальністю і значимістю привертають увагу розміщені у науково-краєзнавчих виданнях статті «До питання про наукове дослідження Ізяслава» [8, с.360-364], «Становище селян Поділля на рубежі XVIII-XIX ст.» [15], «Духовно-релігійне життя Поділля на межі XVIII-XIX ст.» [16], «Боротьба поляків за вплив у Поділлі в 1793-1830 роках» [17], «Фабрично-заводське виробництво міста Дунаєвець наприкінці XVIII-XIX ст.» [18], «До питання про історичне минуле і перспективи розвитку сільського господарства і сіл Хмельниччини» [19], «Кам'янець-Подільський інститут народної освіти: розвиток, досягнення та втрати» [20], «Вивчення історії Поділля в контексті історичного краєзнавства» [21], «Зміни в національно-культурній сфері Поділля на межі XVIII-XIX ст.» [22], «Деякі питання політики царизму щодо інкорпорації Поділля до Російської імперії» [23], «Етнорелігійні перетворення на Поділлі наприкінці XVIII – на початку XIX ст.» [24] та чимало ін.

Як завідувач кафедри історії України, професор А.Г. Філінюк дбає про поліпшення якісного потенціалу свого підрозділу університету в плані підготовки докторів і кандидатів наук через денну і заочну аспірантуру. У тематиці підготовки дисертаційних робіт чільне місце займають історико-поділезнавчі дослідження. Під науковим керівництвом Анатолія Григоровича підготовлені і захищені кандидатські дисертації поділезнавчого напрямку В.Л. Логвіною «Володимир Січинський в науковому, громадському і освітянському житті України та української еміграції» (2007), Т.В. Ігнатєвою «Торговельно-економічні зв'язки Правобережної України в умовах інкорпорації та геополітики Російської імперії (кінець XVIII – 50-ті роки XIX ст.)» (2006), С.А. Сидоруком «Рекрутська повинність у Правобережній Україні (1794-1874 рр.)» (2010), Ю.І. Блажевичем «Подільська православна єпархія в період становлення та зміцнення своїх позицій в регіоні (кінець XVIII – 50-ті роки XIX ст.)» (2012).

Чимало часу відбирає в А.Г. Філінюка праця з підготовки й видання кафедрального фахового наукового збірника «Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки» (2008-2012, вип. 1-5), в якому чільне місце посідає добірка статей з регіональної історії України, в тому числі Поділля, а також членство в редколегіях серійних видань томів «Праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки», «Освіта, наука і культура на Поділлі», «Краєзнавець Хмельниччини», «Іван Огієнко і історична наука та освіта» та багатьох інших наукових збірок і часописів, через

які він допомагає забезпечувати публікації науково-краєзнавчого змісту й підвищувати якість історико-регіональних досліджень.

Як діяч краєзнавчого руху на Хмельниччині, професор А.Г. Філінюк бере активну участь у діяльності з 1991 року Хмельницької обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців, а з 2008 року й до сьогодні – обласної і Кам'янець-Подільської міської організацій Національної спілки краєзнавців України, з 1995 і по даний час є дійсним членом Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України, інших наукових товариств.

Самовіддана праця Анатолія Григоровича, його високий професіоналізм, щирість, безкорисність, відкритість у спілкуванні, принципиовість у відстоюванні інтересів як окремих осіб, своєї кафедри історії України, історичного факультету в цілому стали запорукою його незаперечного авторитету та шани в колективі університету, а також у середовищі освітян, науковців і краєзнавців Хмельниччини та за її межами.

У день свого 60-річчя від дня народження доктор історичних наук, професор А.Г. Філінюк перебуває в розквіті творчих сил і сповнений оптимізмом, життєвих, освітніх, наукових планів і проєктів, у тому числі на ниві регіональної історії України. Хочемо щиро серцем зичити метру історичної науки та історичного краєзнавства Анатолію Григоровичу міцного здоров'я на многая літа, всіх гараздів у повсякденні, звершення творчих задумів, мати чимало відданих талановитих учнів-послідовників, плідно працювати на благо України і рідного Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Список використаних джерел:

1. Баженов А.В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX-XX ст. / А.В. Баженов. – Кам'янець-Подільський, 1993. – С. 384-385.
2. Савчук В.О. Філінюк Анатолій Григорович / В.О. Савчук, О.В. Сушко // Краєзнавці України (Сучасні дослідники рідного краю) : довідник. – К. ; Кам'янець-Подільський, 2003. – Вип. 1. – С. 237-238.
3. Анатолій Григорович Філінюк // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. – С. 527-552.
4. Філінюк А.Г. Комсомол Поділля в боротьбі за здійснення плану соціалістичної індустріалізації та колективізації сільського господарства / А.Г. Філінюк, М.Г. Кулаєв. – Хмельницький : Знання, 1979. – 40 с.
5. Голод 1932-1933 років на Хмельниччині: причини, наслідки, уроки : матеріали республіканської науково-практичної конференції » / редкол.: А.Г. Філінюк (голова) та ін. – Хмельницький, 1993. – 112 с.
6. Культура Поділля: історія і сучасність : матеріали другої науково-практичної конференції 27-29 серпня 1993 р. / наук. ред. А.Г. Філінюк. – Хмельницький, 1993. – 336 с.
7. Духовні витоки Поділля: творці історії краю : матеріали міжнародної науково-практичної конференції 9-11 вересня 1994 р. / член редкол. А.Г. Філінюк. – Кам'янець-Подільський ; Хмельницький, 1994. – 431 с.
8. Велика Волинь: минуле й сучасне : матеріали міжнародної наукової краєзнавчої конференції, жовтень 1994 р. / наук. ред. А.Г. Філінюк. – Хмельницький ; Ізяслав ; Шепетівка, 1994. – 672 с.
9. Філінюк А.Г. Правобережна Україна наприкінці XVIII – на початку XX ст.: інкорпорація до складу Російської імперії : авреф. дис. ... д-ра

- істор. н. : 07.00.01 – історія України / А.Г. Філінюк. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2013. – 40 с.
10. Філінюк А.Г. Життя, віддане справі: трудова, громадська та науково-педагогічна діяльність Івана Степановича Зеленюка / А.Г. Філінюк. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 332 с.
 11. Філінюк А. За покликом серця. Нарис життя й науково-краєзнавчої діяльності В.С. Прокопчука / А. Філінюк, В. Заторжинська. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2004. – 292 с.
 12. Філінюк А.Г. Історична школа професора Л.А. Коваленка / А.Г. Філінюк // Асадемія на пошану професора Леоніда Антоновича Коваленка : історичні дослідження / редкол.: О.М. Завальнюк (відп. ред.), А.Г. Філінюк та ін. – Кам'янець-Подільський, 1997. – С. 33-35.
 13. Філінюк А.Г. Історія Волині і Поділля в працях професора І.С. Винокура / А.Г. Філінюк, Л.В. Баженов // Поділля і Волинь у контексті історії українського національного відродження : науковий збірник. – Хмельницький : Доля, 1995. – С. 303-306.
 14. Філінюк А.Г. З любов'ю до Поділля і захопленням до історичного краєзнавства (Юрію Івановичу Блажевичу – 65) / А.Г. Філінюк // Краєзнавець Хмельниччини : науково-краєзнавчий збірник / гол. ред. Л.В. Баженов, член редкол. А.Г. Філінюк. – Кам'янець-Подільський : К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2013. – Вип. 4. – С. 137-140.
 15. Кам'яниччина в історії Поділля : науковий збірник / редкол.: Л.В. Баженов (відп. ред.), А.Г. Філінюк та ін. – Кам'янець-Подільський, 1997. – Т. 1. – С. 81-85.
 16. Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету Волинського державного університету імені Лесі Українки. – Луцьк, 2002. – Вип. 7.
 17. Поляки на Хмельниччині : погляд крізь віки. Збірник праць за матеріалами Міжнародної наукової конференції (23-24 червня 1999 р.). – Хмельницький : Поділля, 1999.
 18. Дунашеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій : матеріали науково-краєзнавчої конференції. – К. : Рідний край, 1997.
 19. Дивокрай : науково-краєзнавчий альманах. – Хмельницький, 1997. – Вип. 2.
 20. Освіта, наука і культура на Поділлі : збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський : Оіум, 1998. – Т. 1. – С. 70-78.
 21. Історичне краєзнавство в системі освіти України : здобутки, проблеми, перспективи : науковий збірник. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2002. – С. 116-123.
 22. Освіта, наука і культура на Поділлі : збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський : Оіум, 2008. – Т. 11. – С. 180-189.
 23. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : історичні науки. – Кам'янець-Подільський : Оіум, 2002. – Т. 8 (10). – С. 230-237.
 24. Освіта, наука і культура на Поділлі : збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський : Оіум, 2008. – Т. 12. – С. 233-237.

We consider the stages of AG Filinyuk figure as regional movement and its scientific contribution to the study of the history of skirts.

Key words: *AG Filinyuk, skirts, Khmelnytsky, university, historical studies, regional history.*

Отримано: 02.04.2013